

† AKADEMIK DRAGUTIN FELETAR (1941. - 2023.)

Zvonko Kovač, Zagreb

Otkrivajući povijesno i književno svoje *Međimorje*, sustavno i uporno obrađujući koprivničke kulturne i podravske gospodarske teme, otkrivajući povijesno-urbana središta sjeverozapadne Hrvatske, uostalom znanstveno utemeljujući industrijsku geografiju, pokretanjem brojnih izdanja i, ne na kraju, osnivanjem privatne izdavačke kuće i časopisa, profesor Drago Feletar* i brojni njegovi suradnici ili suputnici, samom množinom inicijativa, novinskih napisa i stručnih studija, kao i znanstvenih knjiga, kao da će uz, manje-više teške i nesretne političke okolnosti, u više od pola stoljeća svojga djelovanja, ustrajno najneposrednije stvarati pretpostavke za uravnotežen i miran, europski razvoj hrvatskoga društva, osobito hrvatskoga sjeverozapada. Utemeljena u mnogočemu tek na marljivosti i skromnosti svojih žitelja.

† Akademik Dragutin Feletar
(foto: www.hazu.hr)

* Akademik DRAGUTIN FELETAR (Veliki Otok kod Legrada, 10. srpnja 1941. – Koprivnica, 21. lipnja 2023.), ugledni hrvatski geograf, povjesničar i književnik, kajkavski pjesnik, te dugogodišnji član Kajkavskoga spravišča i suradnik časopisa Kaj. Suradnju s časopisom Kaj akad. Feletar započeo je člankom „Čelebija kod Zrinskoga : Iz prošlosti Međimurja“ u 1. njegovu broju 1968. Prvu antologijsku kajkavsku pjesmu „Joči“ objavio je u Kaju 3-5/1975. (Antologija novije kajkavske lirike, prir. Mladen Kuzmanović) – op. ur. Opširnije: <https://www.info.hazu.hr/2023/06/umro-akademik-dragutin-feletar/>

Nema boljega primjera za iznesenu tvrdnju negoli što je upravo djelo i djelovanje Dragutina Feletara. Razvijajući svoje novinarsko i kulturno poduzetništvo, koje će dovesti do utemeljenja privatne izdavačke kuće *Dr. Feletar*, koju je razvio kao obiteljsku manufakturu utemeljenu, prije svega, na njegovom premarljivom osobnom radu, Dragutin Feletar kao da je živim primjerom kako uspjeh i sreću čovjeku ne donosi politički sustav ili ideologija, stranke ili institucije, nego on sam, njegov rad i na radu ostvareno bogatstvo (navodim, po sjećanju, jednu od maksima ideologa prošloga „prijelaznoga perioda“). Nalazeći se, u neku ruku stalno u tranziciji, prebacujući se iz društvene i kulturne u političke i ekonomske krize, i obratno, osobito ako je ostao vjeran svom zavičaju i svjesno ograničen tek njegovim širim regionalnim okvirima, Feletar kao da je razvio, zapravo obnovio, takvu fleksibilnost i prilagodljivost tržištu kakva je karakteristična za „sitnoposjedničko“, poljoprivredno i obrtničko gospodarstvo. Iako je kao industrijski geograf, ali i kao osvjedočeni promicatelj modernizacije (posljednje čega se sjećam bilo je njegovo zalaganje za niz hidrocentrala na Dravi), bio vjerojatno uvjeren da je velika industrija i industrijalizacija zemlje važna za njezin razvoj, a kako danas vidimo i za opstojanje naroda, u Dragutina Feletara je zasigurno, kao i kod mnoge djece donjodubravskih obrtnika živjela svijest o važnosti maloga i srednjega poduzetništva utemeljena na složnom obiteljskom gospodarstvu, koje je sjevernohrvatske krajeve održavalo desetljećima. Njegovo višestruko zanimanje za obrtničke cehove i njihove statute rječito svjedoči o tome. Ukratko, ako se na kraju pokazalo da je naš oblik modernizacije nacionalne privrede i društva, u krajnjem ishodu, vodio suprotno očekivanjima u pravcu obnove staroga poretka, onda je intenzivno istraživanje prošlosti na neki način bilo u funkciji spašavanja od zaborava i afirmacija oblika privređivanja i pojavnosti kulture u povijesti.

Prva u beskonačnom nizu Feletarovih knjiga *Iz povijesti Međimurja*, u osnovi feljtonistički i popularno-povijesno koncipirana, kako se je sjećam iz onih vremena, pa i kasnije, mnogima je od nas otvorila vrata povijesti od rimskoga doba i srednjevjekovnih velikaša, pri čemu će kao trajna tema ostati zasluge i ostavština, sudbina obitelji Zrinskih, do tema iz povijesti svakodnevice i kulture, kao što su feljtoni o „prvom zvižduku lokomotive“, zlatarima ili „fljojsarima“ na Dravi, dolasku struje u Čakovec, tamošnjoj učiteljskoj školi, statutima međimurskih cehova, da spomenem samo one kojima će se Feletar i kasnije vraćati. Zanimljivo je da su već ovdje zastupljene teme iz privrednoga razvoja *Međimorja* (obrtništvo, tkalačka tradicija, šećerana i sl.), a jedna baš o industrijskom razvoju od 1887. do suvremenoga doba, što će kasnije postati Feletarova glavna tema istraživanja u znanosti. Osim toga, kao što je pisao Ernest Fišer u predgovoru, tom etnički i etnološki najčišćem hrvatskom kraju, oživljavanjem uspomena na njegova stoljetna pregnuća, trebalo je dokazati tu nacionalnost i potvrditi ga kao integralni

dio hrvatskoga naroda. Još je jedna pojedinost iz te knjige važna, a to je možda više programatski koliko stvarni, kako pokazuje opširan popis literature, oslonac na domaće zavičajne pisce i istraživače, na zaslužne preporoditelje toga „cvjetnjaka Hrvatske“, naročito Vinka Žganca i Zvonimira Bartolića – u tom kontinuitetu vidio je i sam Feletar svoj rani novinarski i stručni istraživački rad.

Pri tome, ne smijemo zatajiti, da je Dragutin Feletar više negoli povjesničari, književni kritičari ili povjesničari književnosti i pisci iz tog kraja, bio sklon istraživanju „revolucionarne prošlosti“, naročito o onim aktivnostima koji niti nisu bili u svemu usklađeni s vladajućom ideologijom, npr. o radničkim štrajkovima. Pišuću o njima od prve knjige, pa onda u sintezi koje se ne bi trebao ni danas stidjeti jedan novinar, kao ni povjesničar, pa ni jedan sindikalist, kakva je knjiga Štrajkovi u Međimurju između dva svjetska rata, Feletar će otkriti i svoje metodu pisanja koja je zapravo kombinacija novinarskoga iskustva, slobodniji stil pisanja i vjernost povijesnim činjenicama izvorne građe:

„S obzirom na svoje dugogodišnje novinarsko radno iskustvo, te s obzirom na niz objavljenih povijesno-publicističkih radova, nisam mogao niti želio u pisanju ovog rada izbjeći određenu novinarsku ili publicističku notu. Nastojao sam da u određenom smislu suhe i ponekad nezanimljive materijalne činjenice i podatke ‘začinim’ kojim slobodnije pisanim pasusom, kojom izjavom sudionika događaja, a sve to u namjeri da ovo štivo učinim pristupačnijim i zanimljivijim za čitanje. Naravno u tim slobodnije pisanim dijelovima rukopisa nastojao sam da ne povrijedim kazivanje dokumentarnih povijesnih činjenica iz izvorne građe.“ (Feletar 1975: 11).

Dobitna formula uspjeha, koja je prodavala sve Feletarove knjige od samoga početka njegova javnog djelovanja bila je vrlo jednostavna – treba ići ususret zanimanju čitatelja, ali treba i stvarati svoju čitateljsku publiku. Jedna od uspješnica koju je Feletar obnovio ili suutemeljio bio je *Kajkavski kalendar*, koji i danas ima svoju brojnu publiku, kao i povijesno-publicističke knjige u suautorstvu s Tomislavom Đurićem *Stari dvorci i gradovi sjeverozapadne Hrvatske* i *Navik on živi ki zgine pošteno*, koje su doživjele četiri, odnosno pet izdanja. Naravno da u politički rigidnim, ali ekonomski još relativno stabilnim okolnostima, nakon tzv. *Hrvatskoga proljeća*, sedamdesetih godina, takva formula nije bila politički održiva, pa je odlazak iz Čakovca i rad u *Podravki* rezultirao knjigama koje je mogla sufinancirati njegova nova radna sredina, poput reprezentativne monografije *Podravina*. U to doba češće smo se znali susretati u *Dobravi*, gdje su Feletarovi sagradili lijepu modernu kuću, pa mogu posvjedočiti kako nije bilo mog dolaska sa studija doma, a i kasnije, a da mi Feletar nije mogao pokloniti kakvu svoju novu knjigu, koji *Podravski zbornik*, makar samo katalog za neku izložbu, knjigu ili humorističke novine *Feferon*, kojemu je duša bio naš zajednički prijatelj *Hans*, beskrajno duhovit

i zavidno likovno obdaren Ivan Haramija. Bili smo kasnije i kolege na zagrebačkom sveučilištu, ali smo pri svakom susretu još snovali o Dubravi i Dravi, o našem najužem zavičaju, u kojemu smo obojica nalazili izvornu snagu i smisao u pisanju; on dakako (zbog prirode posla) puno, puno više od mene.

Neka sam Feletarova djela i opsesije, poput knjige o multikonfesionalnom Legradu ili napise o Dravi i prevoženju drva njome, o bogatim židovskim obiteljima koje su gotove sve u međuvremenu propale ili nestale, o Novom Zrinu na ušću Mure, a i neka etnografska viđenja, znao doživljavati i kao osobne opsesije koje bi zasluživale ambiciozniju pripovjednu ili romanesknu obradu, tim više što im je već Zvonimir Bartolić znao dati dodatnu kulturno-književnu dimenziju sa svojim istraživanjima.

Ne trebamo danas zatajivati i činjenicu da smo kao međimurski Hrvati, ne samo zbog razlike u mentalitetu, jednog srednjoeuropskog u odnosu na mediteranski ili balkanski tip osjećaja nacionalne pripadnosti, nego i zbog povijesnoga nasljeđa, bili manje skloni deklarativnom, a više radnom hrvatstvu, kao što je bilo i prirodno da smo se u graničnim političkim situacijama postavljali krajnje nepopustljivo. I za jednu i za drugu tvrdnju u bogatom i političko-vremenski različitom opusu Dragutina Feletara mogli bismo naći dosta dokaza, ali ono što je kod njega bilo i ostalo kao konstanta nevjerojatno je plodan, prosvjetiteljsko-tržišno orijentiran rad, naravno ne samo publicistički.

S dolaskom u Koprivnicu i posebno kasnije s dolaskom na Odsjek za geografiju Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, publicistički i književni rad docenta, pa onda i sveučilišnoga profesora Dragutina Feletara, ustupa pred stručnim i znanstvenim radom, ali ni on nije nastajao bez dimenzije lukrativnosti. Ako je itko ikada u našim prilikama znao spojiti kulturu i znanost s privredom, dokazavši da kultura nije i ne mora „udruženom radu“ biti nužno samo nepotrebni trošak, nego njegova bitna sastavnica, onda je to Feletar: redale su se jedna za drugom monografije o pojedinim koprivničkim poduzećima, studije o industrijskom i privrednom razvoju Podravine, kasnije monografije o pojedinim župama, kao i rad na popularizaciji geografije časopisima najvišega profesionalnoga standarda, kao što je u početku bio *Hrvatski zemljopis*, a danas *Meridijani*. Svojedobno sam o Bartoliću napisao da je djelovao i stvarao gotovo kao omanji znanstveni institut, za djelo i djelovanje koje je nastalo pod rukom Dragutina Feletara moglo bi se reći da ga je stvorilo više osoba, jedan kao novinar, drugi kao zaslužni kulturni radnik, treći kao vrstan znanstvenik i nastavnik, četvrti kao urednik i izdavač, peti kao vlasnik izdavačke kuće, itd. Kao što me je znala oneraspoložiti na matičnom fakultetu nedostižna plodnost jednog Pavla Pavličića, tako se u zavičaju pored Feletara nikada nisam mogao pohvaliti svojim radom, budući da je ispao kvantitativno skroman s obzirom na količinu i kvalitetu Feletarove produkcije; uvijek sam se

istinski divio takvim ljudima, jer ako se samo sjetimo kako smo pisali prije računala, a Feletarovi članci i rasprave znali su biti i prepuni crteža, shema i dijagrama, istinske prezentacije puno prije PowerPoint-a, samo prepisivanje njihovih radova moglo bi zaposliti mnoge od nas koji se znamo i neopravdano potužiti na uvjete u kojima radimo i djelujemo.

Ne ulazeći u stručne procjene njegovih povijesnih i osobito geografskih radova, htio bih ipak varirati jednu tezu koju je davno izrekao povjesničar književnosti Antun Barac, da se naime malo radi kad se puno teoretizira. Moja je generacija već bila zahvaćena strogošću metode i potrebom metodologiziranja, posebno u uvjetima u kojima su pomaci u povijesnim istraživanjima dijelom išli i retrogradnim putem, ali se ne bismo mogli pohvaliti da nam je veće znanje o „pravcima i smjerovima istraživanja“ u znanosti o književnosti značajnije razvilo produktivnost. Upravo obratno, kao da je Feletarova koncepcija zavičaja kao programa i kao metode, utemeljene na pribavljenim činjenicama i kronologiji, kojom se ljubavju za predmet istraživanja i s ustrajnom marljivošću, sa sustavnosti i istraživačkim poštenjem, jer se ono uvijek može staviti na provjeru kako u lokalnim tako i u stručno-znanstvenim zajednicama, uz određenu već spominjanu tržišnu i prosvjetiteljsku dimenziju, još uvijek mnogo produktivnija od jalove potrage za metodama.

Uzmemo li, kao konkretan primjer, Feletarovu knjigu *Studije i radovi o Podravini* te povijesno-geografsku monografiju *Općina i župa Donja Dubrava*, vidimo kako se konceptijski i metodološki obje knjige srodne, premda okrenute različitom zanimanju čitatelja i razini čitanja. Zemljopisni orisi, slike i dijagrami nadopunjuju se sa studijskim bilješkama iz povijesti, svakodnevnica kopirničkog industrijskog života nadopunjuje se povijesno-kulturološkim uvidima, dokumentacijama i kronološkom sustavnosti. I i obratno – u knjizi o Donjoj Dubravi, na pozadini bogate i (koliko je god bilo moguće, još je na kraju svoga životnoga puta ugovarao je i treće izdanje!) sustavno istražene povijesne i geografske situacije, jedinstvenosti i posebnosti njezina slučaja, donose se aktualni „dobravski portreti i skice“, doduše opet i opet iz Bartolićeva pera, iz kojih saznajemo da ni Feletarova pojava nije bila slučajna: među više od stotinu visokoobrazovanih potomaka dobravskih obrtnika i seljaka ili doseljenika nalazi se čak sedam doktora znanosti, nekoliko vrsnih liječnika, svećenika i inženjera, učitelja i pisaca, među kojima ime, djelo i djelovanje Dragutina Feletara svijetli jasnim sjajem ne samo zavičajne nego i nacionalne važnosti, što je i potvrđeno izborom u HAZU, za koju je također marljivo radio. (Ako nas sve, u oskudnim popularno-javnim kapacitetima hrvatske kulture, nije zasjenio etno-glas naše tete Lize, kao neugodan podsjetnik na staro doba iz kojega smo potekli.)

U tom višestruko ispunjenom, premda nikada dovršenom, zavičajno-istra-

živačkom programu leži i tajna uspjeha Dragutina Feletara: držati se sigurnoga, domovinskoga obzora, raditi s nesmanjenim entuzijazmom više desetljeća, naučiti nešto o ruži vjetrova koji kod nas uvijek pušu s iste, političke strane, biti pomiren, dapače oduševljen svojim rodnim krajem, prosvjetiteljsko-kritički okrenut spram domovini, biti znatiželjan i otvoren do najviših rezultata svoje znanstvene discipline, poduzetan i odgovoran u preuzetim poslovima, osobine su koje kod nas i među nama sustručnjacima imaju tek rijetki. Zato im se valja pokloniti s velikim poštovanjem.

Bez namjere da se ovom prigodom posebno zadržavam na Feletarovom pjesništvu i njegovom putopisnom ili esejističko-kritičkom radu, pisao je o njemu opširnije Mario Kolar, a koji je često nastao tek kao prošireniji nastavak autorova bogatog novinarskog opusa, možemo se u mnogočemu složiti sa Zvonimirom Bartolićem i reći da je određeni spisateljski talent (po mom mišljenju više pripovijedani, a manje lirski) novinaru i znanstveniku Dragutinu Feletaru zasigurno pomogao da se lakše i jednostavnije izražava, ali da je to za njega bila i ostala rubna i usputna aktivnost, koja svjedoči o tome kako nam je kultura, pa i poezija, u socijalizmu bila često važnija od ugleda i autoriteta znanstvenika (čemu pisanje pjesama sigurno ne pridonosi, što znam iz svoga iskustva), jer nam je pribavljala nešto od autentičnosti, kojom smo se branili od često i prisilno prihvaćene ideologije. Osim toga, Feletarovo nagnuće spram umjetnosti rezultiralo je i brojnim napisima o poznatom podravskom slikarstvu, kao i povijesno-kulturološkoj obradi glazbenoga života u Koprivnici, što bi također zasluživalo poseban osvrt.

Zato ipak, „recimo koju“ o našem vrsnom novinaru i znanstveniku i kao izvornom autoru, povodom njegovih sabranih pjesama *Zebrani versi* (2018.), o kojima Mario Kolar u svom pogovoru zaključuje da ostaje „kao svjedočanstvo Feletarove privrženosti međimurskom i podravskom zavičaju, ali i kao odslika pojedinih njegovih osobnih preokupacija i razmišljanja, koje nigdje drugdje nije htio, a možda niti mogao, izraziti nego upravo kroz stihove, otkrivši nam tako i tu stranu svoje iznimne stvaralačke i kreativne osobnosti“.

Misel na križanjo (1975.), druga knjiga pjesama Dragutina Feletara, kako sam svojedobno pisao, zbirka je meditativne turobne pjesme i nekom vrsti sjećanja na sadašnjost: uvjerljivost Feletarova stiha nije u vjernom odnosu suvremenoga intelektualca prema zbilji, kojom smo zatečeni i pred kojom smo često tako bespomoćni, nego naprotiv, uvjerljivost se u njegovu pisanju ostvaruje u odustajanju od te izravne relacije, u iznevjeravanju stvarnosti, u intimnom priznanju nesavršenosti naše svakodnevice, koje smo ali i mi poklonici i njezin dio. Materinji jezik djetinjstva kojim Feletar kao pjesnik progovara kao da se prisjeća sadašnjosti kao svoje prošlosti; primjerice, kao u pjesmi *Risati bi štel* ili u stihovima pjesme *Zakaj iskati kmicu*:

*Stare hiže i grunti / poznata lica na ljesi / Mama z orehnjačom / Risati bi štel
// Za pečjom venec ljuka / zipka na najži / Soze v japinim jočima / Risati bi štel
(Zebrani verzi, str. 55)*

*Zakaj iskati kmicu / tam de je nega. / Zakaj nesrečen biti / i odreči se sega. (...)
Ni treja črno gledeti i vu samoču pobeči. / Ak te golobica ostajla, / drugi roži šepči
slatke reči. (Isto, 106)*

Vraćena u osobiti donjodubravski jezični lokalitet ova lirika međimorsko-podravske, kajkavske podloge, zaista je misao na raskrižju, na raskrižju mladosti i zrelosti, starina i suvremenosti, života i smrti, prolaznosti i vječnosti. Put kojim smo krenuli izabire sam život, a ne pjesma, i ne riječ domaća kojoj ne možemo odoljeti: naša uhvaćenost svakodnevnim životom postaje na neki način odsutna, a izvorište Feletarove pjesme ostaje neobavezni, nepretenciozni tihi protest ili pomirenje:

Toga bo za menom ostala / I roke raširjene, / Međimorje zagrliti hoteč (Isto, 64)

Ili, da zaključim manje patetično, kako je Drago Feletar zapisao još u mladosti, u zbirci *Moje Međimorje* (1971.), u pomalo sjetnom, nadrealističkom snoviđenju sat se opire o vrijeme, sažiže nas svaki otkucaj, držeći nas budnima, a misao umire; samoća nam je brat, prijatelj zaboravljen i na umiranje mislimo na jesen, dok neumorna rijeka pred sobom gura svako teško breme, sat ponavlja svoje opiranje vremenu koje je breme, otvara nam oči dok nam misao zamire:

Misel mi vmira

*Vura se pomalji vupira
Vu vreme kaj breme
Joči mi podboči
Misel mi vmira*

*Zežge me saki bat
Samoča mi je brat
I tebe prijatelj zabil sem
Na hmiranje mislim v jesen*

*Nedjelja bo bez mene
Smejla se bom v petek
Drava rivlje žmefke kamene
Nema mira niti v svetek*

Vura se pomalji vupira

Vu vreme kaj breme

Joči mi podboči

Misel mi vmira (Isto, str. 43)

Upišimo na kraju, istaknimo nekoliko riječi iz pjesme za njeno bolje razumijevanje, a kao zalag za jedno možebitno buduće drugačije čitanje književnoga Feletara, drugim povodom: *misel, vura, breme, joči, smejanje, Drava, svetek, samoča, prijatelj, hmiranje, vreme*, jer u njihovim asocijacijama i neizravnim vezama ne leži samo smisao neizrečenoga, svakog našeg bavljenja pisanjem, pa i onog najbogatijeg, nego i nedokučivi, mistični smisao našeg rada i postojanja.

Naime, književnost je vjerojatno, kao i pisanje o knjiženosti, kako je nedavno pisao slavni Koprivničanec, akademik Milivoj Solar, kao i govor o postmodernizmu - poput zamke: „Ta zamka je naznačena u razlici: isuviše smo navikli da se sve mijenja u vremenu, a da bismo mogli pristati kako nas danas nešto bitno ne razlikuje od onoga što bijaše jučer. No, svaki korak naprijed ujedno je i nastavak hoda kojim smo krenuli; moj je prijedlog zato jedino da zastanemo.“ (Solar 2010: 340). U tom zastajanju, danas aktualnom svojevrsnom odrastu, u neophodnom sabiranju iskustva i obnovama snage, oživjet će naša misao, vrijeme se pritajiti u nepostojanju, a oči sklopiti za snove i nove nade. Nužno zastajanje akademika Dragutina Feletara, međutim, i sada je samo privremeno; već sutra njegovo prebogato djelo i djelovanje nadahnjivat će nekog mladog novinara, geografa ili povjesničara, izdavača ili pjesnika, a prije svega njegovu djecu Petru Somek i Petra Feletara, koji su oboje izabrali očevo putovanje kao svoju sudbinu i svoj trajni izbor i nadahnuće. Njima, supruzi Ružici i unucima, kao i brojnim prijateljima i znancima, iskrena sućut!

Literatura

Bartolić, Zvonimir, 1975: *Jedan pristup koprivničkom književnom krugu i Feletarovom publicističko-znanstvenom i pjesničkom radu*. Donja Dubrava.

Bartolić, Zvonimir-Feletar, Dragutin i grupa autora, 2007: *Općina i župa Donja Dubrava*. Meridijani, Donja Dubrava, Meridijani.

Feletar, Dragutin, 1968: *Iz povijesti Međimurja*. Čakovec: Ogranak Matice hrvatske.

- - -, 1971: *Moje Međimorje*. Čakovec: KPD Zrinski.

- - -, 1975: *Štrajkovi u Međimurju između dva svjetska rata*, Čakovec: Zrinski.

- - -, 1977: *Glazbeni život Koprivnice*, Koprivnica: Biblioteka *Podravskeg zbornika*.

- - -, 1982: *Studije i radovi o Podravini*, Čakovec: Zrinski.

- - -, 2018: *Zebrani versi, Drage popevke zmetane na kup*, Koprivnica: Meridijani.

Solar, Milivoj, 2010: *Ukus, mitovi i poetika*, Beograd: Službeni glasnik.